

Ibn Khaldun: En kompletterande introduktion

Leif Johansson

Ibn Khaldun: A supplementary introduction

Ibn Khaldun (1332–1406) is internationally recognized as a pioneering figure in sociology, state theory, and philosophy of history. Despite this, his work has received limited attention within Swedish political science. This article provides a complementary introduction to Ibn Khaldun by situating his thought within the international scholarly literature, examining the breadth of his analytical contributions, and discussing his marginal position within the political science canon. Through a set of comparative tables, the article demonstrates how Khaldun's analyses address a wide range of core social scientific concerns, including social cohesion, state formation and decline, political authority, economic organization, and historical change. The article argues that Ibn Khaldun should be understood as an independent social theorist rather than as a proto-version of later European thinkers, and that his work remains analytically relevant for contemporary political science.

Denna artikel är skriven som ett komplement till Raino Malnes introduktion av Ibn Khaldun i *Statsvetenskaplig tidskrift*, nr 2, 2025. Malnes bidrag är förtjänstfullt men berör endast en begränsad del av Khalduns intellektuella projekt och saknar helt referenser till annan forskning med koppling till Khaldun och hans relevans för modern samhällsvetenskap. Malnes diskuterar inte heller Ibn Khalduns begränsade närvaro i svensk samhällsvetenskaplig forskning. Malnes koncentrerar sig sakkunnigt på en analys av Khalduns filosofiska antropologi och hans centrala, men komplicerade begrepp, *asabiyya* (ofta översatt som grupployalitet/social sammanhållning). Flera andra centrala dimensioner av Khalduns samhällsteori faller utanför ramen. Detta innebär att Malnes inte har full täckning för vad hans text anspråksfullt i rubriken utlovar: *Introduksjon til Ibn Khaldun, Al Muqaddimah*.

Leif Johansson är docent i statsvetenskap vid Lunds universitet.
E-post: leif@samhallsfakta.se

I ljuset av Pontus Fahlbecks programförklaring för *Statsvetenskaplig tidskrift*, där han betonade behovet av historiskt djup, internationell orientering och öppenhet för olika teoretiska traditioner, finns det därför skäl att erbjuda en bredare introduktion som speglar Ibn Khalduns fulla tvärvetenskapliga verksamhet med relevans långt utanför den klassiska idéhistorien.¹ Syftet är således att komplettera, inte kritisera, Malnes framställning. En komplettering kan göras på flera sätt. Här väljer jag att översiktligt presentera Ibn Khaldun med fokus på hans teoretiska mångsidighet, hans ställning i internationell forskning och hans relevans för samtida statsvetenskaplig analys.²

Nutida forskares bedömningar av Ibn Khaldun

Trots att Ibn Khaldun (1332–1406) betraktas som en av världens mest originella samhällsteoretiker är han i svensk statsvetenskap närmast helt okänd. Internationellt har han däremot ofta lyfts fram som en föregångare till både sociologi och statsvetenskap. Arnold Toynbee (sin tids mest berömde historiker) beskrev Khalduns bok som ”the greatest work of its kind that has ever yet been created by any mind in any time or place” (Toynbee 1934, s. 321) och Ernest Gellner såg i honom ”perhaps the greatest sociologist ever, and certainly the greatest until modern times” (Gellner 1981, s. 1). Senare forskning fortsätter med uppskattande ord om Ibn Khalduns betydelse. Tabell 1 nedan ger en översikt.

Den internationella forskningen är i stort sett enig: Khaldun är en av de mest originella samhällsteoretikerna före modern tid och formulerade ett analytiskt ramverk vars räckvidd når långt in i dagens samhällsvetenskapliga debatter.

Den kronologiska tabellen visar hur forskningen om Ibn Khaldun successivt har förskjutits från idéhistorisk och metodologisk tolkning till teoretisk jämförelse och vidare till analytisk tillämpning. Tidiga studier behandlar Khaldun främst som ett förmodernt särfall, medan senare forskning i ökande grad använder hans begrepp för att analysera makt, legitimitet och social dynamik. Tabellen illustrerar därmed inte bara forskningens tillväxt utan också

1 I sitt Gävbrev till *Statsvetenskaplig tidskrift* 1918 och bildandet av den Fahlbeckska stiftelsen skrev Fahlbeck: ”Att studera denna mäktiga företeelse, staters förfall och undergång, genom tiderna, dess förebud och dess förlopp, från Grekland och Rom och ännu äldre kulturer till våra dagars folk och stater, samt upplysa och varna – det är den uppgift som jag såsom mitt vetenskapliga testamente lägger denna stiftelse särskilt på hjärtat.” (Fahlbeck 2018). Fahlbeck ger ingen referens till Ibn Khaldun, men dessa ord kunde lika såväl ha kunnat stå i Ibn Khalduns vetenskapliga testamente. Hur gick det då för Fahlbecks önskemål? ”Svaret är nästan inte alls. Svenska statsvetare har inte sysslat med den typ av historisk makrosociologi som Fahlbeck ville uppmuntra. Det finns nästan ingenting i svenska statsvetares sammantagna författarskap om staters uppgång och fall” (Ringmar 2014).

2 För arbetet med att åstadkomma forskningsöversikten har jag tagit hjälp av AI-redskapen ChatGPT och Copilot. Alla utsagor från AI-verktygen har kritiskt granskats och för texten är författaren ensam ansvarig. För biografiska uppgifter om Ibn Khaldun, se Wikipedia.se

en förändring i hur Khaldun förstås: från historiskt objekt till aktiv teoretisk resurs. Detta står i kontrast till hans fortsatt begränsade närvaro i västerländsk statsvetenskaplig kanon.

Sammanställningen visar tydligt att den moderna forskningen – trots varierande disciplinära ingångar – samstämmigt betonar Ibn Khalduns centrala betydelse för samhällsvetenskapens utveckling. Forskare från flera discipliner som sociologi, statsvetenskap, psykologi och politisk ekonomi pekar på hur hans analys av social sammanhållning, maktens dynamik och staters livscyklar förutsåg teoretiska teman som senare utvecklades av europeiska klassiker som

Tabell 1. Forskares bedömningar av Ibn Khalduns samhällsteoretiska betydelse

Forskare (år)	Forskarens huvudsakliga bedömning av Ibn Khaldun
Muhsin Mahdi (1957)	Analyserar Ibn Khaldun som en förmodern tänkare med en egen historiefilosofi och betonar de metodologiska spänningarna mellan empirisk analys och normativt resonemang i Muqaddimah.
Yves Lacoste (1971)	Lyfter fram Khalduns analyser av makt, territorium och civilisationers uppgång och fall och tolkar honom som en tidig civilisationsteoretisk och geopolitisk tänkare.
Ernest Gellner (1981)	Framhåller Khaldun som en central analytiker av social sammanhållning och konflikt i förmoderna samhällen, med särskild relevans för förståelsen av relationen mellan stam och stat.
Syed Farid Alatas (2006)	Framhåller Ibn Khaldun som en tidig och självständig föregångare till sociologiskt tänkande och kritiserar försök att reducera hans analys till ett förstadium till europeisk teori.
Fouad Baali (2015)	Placerar Khaldun i relation till senare samhällsteoretiker och visar hur centrala teman hos Vico, Comte, Durkheim och Marx kan jämföras med Khalduns analyser utan att anta direkt påverkan.
Robert Irwin (2018)	Framhåller att Khalduns historiska och sociopolitiska analys saknar tydliga motsvarigheter i det samtida europeiska tänkandet och utgör ett ovanligt sammanhängande förklaringsförsök.
Verza (2019)	Tolkar Khalduns analys av hur lyx, ojämlikhet och urbanisering försvagar gruppssammanhållning som analytiskt relevant för förståelsen av samtida mångkulturella samhällen.
Gabriel Martinez- Gros (2020)	Beskriver Khalduns teori om staters uppgång och fall som en av de mest konsekventa och genomarbetade analyserna av politisk makt i den förmoderna världen.
Mohammad Javid Fedayee (2023)	Tillämpar Khalduns teori om social sammanhållning och makt på analysen av internationella relationer och intersocial dynamik.
Nawid et al. (2025)	Föreslår ett Khaldounian Multiplex Paradigm och tolkar Khaldun som grund för ett post-eurocentriskt samhällsteoretiskt ramverk.

Durkheim, Weber och Marx. Anmärkningsvärt är till exempel att Ibn Khaldun fem hundra år före Marx skriver: ”De olikheter som man lägger märke till i fråga om seder och bruk hos olika folk beror på det sätt på vilket vart och av dem livnär sig” (Khaldun, s. 125). Med detta konstaterande framstår Ibn Khaldun som föregångare till den materialistiska historieuppfattningen och motiverar varför han ibland omnämns som ”arabernas Marx”. Men detta är bara ett av många exempel. En sammanställning som tar sikte på Khalduns *innovativa* bidrag inom olika vetenskapsområden kan göras förvånansvärt lång (se tabell 2).

Tabell 2 sammanfattar bredden i Ibn Khalduns samhällsteoretiska ansats och visar hur hans analyser berör ett stort antal senare differentierade vetenskapsområden. Avsikten är inte att hävda direkt påverkan, utan att synliggöra analytiska paralleller och tematiska analysperspektiv som återkommer i modern samhällsvetenskap. Tabellen illustrerar därmed både Khalduns mångsidighet och den historiska fragmentering som gjort att hans bidrag i efterhand fördelats över flera discipliner snarare än införlivats i en sammanhållen kanon.

Sammanfattningsvis visar forskningsläget att Ibn Khaldun inte enbart var en förmodern historiker, utan att hans teoretiska begrepp utgör ett självständigt och allmänt ramverk för att analysera moderna frågor om legitimitet, social integration, migration, politisk psykologi, ekonomisk teori och institutionell förändring. Detta motiverar varför Khaldun borde ha en självklar plats i en global samhällsvetenskaplig teorikanon.

Än mer konkret kan Ibn Khaldun i ett vetenskapshistoriskt ”släktperspektiv” presenteras som anfader till en mängd senare namnkunniga samhällsforskare (tabell 3).

Tabell 3 belyser hur centrala problemställningar i den moderna samhällsteorin – rörande makt, legitimitet, konflikt, social sammanhållning och historisk förändring – redan formuleras hos Ibn Khaldun i en förmodern kontext.

Genom att ställa Ibn Khalduns analyser sida vid sida med senare kanoniserade tänkare synliggör tabellen hur grundläggande samhällsteoretiska problem formulerades långt före den moderna disciplinindelningen. Tabellen gör inte anspråk på att rekonstruera idéhistoriska transmissionslinjer, men pekar i form av en vetenskapshistorisk stamtavla på en systematisk underskattning av Khalduns roll i utvecklingen av begrepp som senare kommit att betraktas som centrala för den västerländska samhällsteorin.

Även om Ibn Khaldun ofta framställs som en tidig parallell till Durkheim, Weber och Marx, är hans intellektuella räckvidd betydligt större. Hans begreppsliga innovationer förebådar centrala insikter hos Machiavelli om makts realiteter, hos Montesquieu om klimatets samhällsformande kraft och hos Hobbes om behovet av en central auktoritet för att tygla mellangruppsligt våld. Khalduns distinktion mellan nomadisk och urban livsform har klara släktskap

Tabell 2. Ibn Khaldun som innovativ föregångare inom olika vetenskapsområden

Vetenskapsområde	Ibn Khalduns innovativa bidrag	Varför betraktas han som föregångare	Centrala forskare som lyfter detta
Sociologi	Teori om social sammanhållning (<i>asabiyya</i>), gruppdynamik, konflikt och solidaritet	Första systematiska analysen av sociala krafter och kollektivt handlande	Alatas (2006), Gellner (1981), Verza (2021)
Statsvetenskap / statsteori	Cykler för staters uppgång och fall; teori om legitimitet; analys av institutionell erosion	Tidig analys av staten som historiskt och sociopolitiskt fenomen	Martinez-Gros (2020), Irwin (2018)
Politisk sociologi	Kopplingen mellan makt, moral, eliter och social energi	Tillämpbar på modern teori om eliter, legitimitet och statskapacitet	Garrison (2012), Baali (1998/2015)
Historisk sociologi	Induktiv metod; teori om orsaker till historisk förändring	Föregår Weber, Durkheim och Marx med strukturella historiska analyser	Gellner (1981), Cooper (2014)
Psykologi / politisk psykologi	Analys av härskarens karaktär, moralens roll och gruppens känslstruktur	Tidig kombination av psykologiska faktorer och maktanalys	Verza (2018), Martinez-Gros (2020)
Ekonomisk teori / politisk ekonomi	Tidig teori om skattetryck, produktivitet, arbetsdelning och staters intäktskurvor	Förutsåg centrala idéer inom modern ekonomisk politik*	Yahya (2013), Irwin (2018), Maulida (2023)
Kulturanthropologi	Studier av nomadiska och urbana livsformer, släktskap och kultur	En av de första som analyserade civilisationer som kulturella ekosystem	Gellner (1981), Verza (2019)
Elitteori/ makt sociologi	Analys av eliters framväxt, förfall och ersättning	Föregår senare teorier om eliticirkulation	Pareto (1935), Mosca (1939)
Civilisationsteori	Makroanalys av civilisationers uppgång och nedgång	Liknar senare Spengler och Toynbee – men fem sekler tidigare	Toynbee (1934), Verza (2021)
Metodologi / vetenskapsteori	Krav på källkritik, orsakssamband och empirisk prövning	Tidig formulering av metodologiska principer för samhällsstudier	Irwin (2018), Alatas (2006)
Filosofi / politisk filosofi	Systematiska resonemang om moral, makt och mänskligt handlande	Förenar normativ reflektion med empirisk samhällsanalys	Verza (2021), Baali (2015)
Religionsvetenskap/ religions sociologi	Religion analyserad som socialt sammanhållande eller splittrande kraft.	Föregår sociologiska analyser av religionens kollektiva funktion	Alatas (2006), Baali (2015), Irwin (2018)
Demografi och urbanforskning	Insikter om hur befolknings-täthet, handel och urbanisering påverkar samhällen	Tidig analys av sambandet mellan stadsliv och samhällsförändring	Garrison (2012)
Evolutionär samhällsteori	Gruppkonkurrens och selektion som social dynamik	Social evolution genom kamp och anpassning	Mennell (2007), Ahmed (2020), Verza (2019)
Miljö- och klimatforskning	Klimatets och miljöns påverkan på samhällsformer	Miljö formar kultur, ekonomi och maktbalans. Föregriper Montesquieu	Conrad (2004), Martinez-Gros (2020), Irwin (2018)

* En gång i ett tal om effekterna av höga skatter hänvisade president Ronald Reagan till Ibn Khaldun som han sade sig ha studerat på college i sin ungdom. Dock placerade han Khaldun cirka 600 år fel i tiden. https://www.youtube.com/results?search_query=ibn+khaldun+ronald+reagan

med Tönnies senare teori om *Gemeinschaft* och *Gesellschaft*, och hans analys av konflikt som integrerande social kraft ligger nära Simmels konfliktteori.

Inom ekonomi och historisk utveckling föregår han Adam Smiths lära om arbetsdelning och Ricardos idéer om skatteincitament, och hans cykliska teori om civilisationers uppgång och fall förutser både Spengler och Toynbee. Till och med inom evolutionär samhällsteori framstår Khaldun som en förmodern pionjär: hans idé om *asabiyya* som kollektiv samarbetsförmåga motsvarar i hög grad moderna teorier om gruppselektion, såsom de formulerats av E.O. Wilson (2000) och senare vidareutvecklats i Peter Turchins cliodynamiska modeller (2003, 2024). Det anmärkningsvärda är att han föregår dem alla, och dessutom integrerar deras huvudteman i ett sammanhängande analytiskt system utformat flera sekler före modern samhällsvetenskap.

Men med detta sagt måste också ett annat viktigt resultat redovisas: Trots de många paralleller som dragits mellan Ibn Khaldun och senare samhällsteoretiker – från Machiavelli till Spengler i tabell 3 – har jag inte kunnat belägga några direkta hänvisningar till Khaldun i deras skrifter. Ett viktigt undantag är Peter Turchin, som i sina analyser explicit refererar till Khaldun. Detta resultat understryker vikten av att skilja mellan retrospektiva jämförelser och faktiska intellektuella influenser.

Det kan i detta sammanhang också konstateras att om Skytteanska priset i statsvetenskap hade kunnat delas ut postumt, hade Ibn Khaldun med råge uppfyllt samtliga de kriterier som priset i praktiken kommit att premiera: teoretisk originalitet, disciplinöverskridande räckvidd och varaktig analytisk betydelse. Att hans verksamhet föregår den moderna disciplinindelningen kan knappast utgöra ett avgörande hinder.

Om Ibn Khaldun och hans frånvaro i svensk statsvetenskaplig kanon

I ljuset av det sagda blir det uppenbart att de traditionella västerländska teori-perspektiven länge varit alltför snäva. Att Khaldun inte givits en central plats i statsvetenskapens grundutbildning är inte en följd av bristande relevans, utan av ett historiskt mönster där icke-västerländska teoribildningar har sorterats bort oavsett deras vetenskapliga värde. Detta gäller också i svensk statsvetenskap, där Khalduns analytiska verktyg är helt frånvarande i disciplinens centrala begreppsapparat.

Mot bakgrund av tabellerna 1–3 framstår ett antal svenska kunskapsförhållanden som märkliga – men tillsammans gör de det begripligt varför Khaldun aldrig integrerats i svensk statsvetenskaplig kanon:

Tabell 3. Ibn Khaldun som föregångare till centrala tänkare i samhällsteoriernas historia

Efterföljande teoretiker	Huvudverk / period	Centralt tema som Khaldun föregår eller liknar	Motivering / parallell
Niccolò Machiavelli	<i>Il Principe</i> (1513)	Härskarmoral, realpolitik	Khaldun analyserar makt, dygd och härskarens självdisciplin 150 år före Machiavelli.
Montesquieu	<i>De l'esprit des lois</i> (1748)	Klimatets betydelse	Khaldun formulerar en klimat- och miljöteori fyra sekel tidigare.
Thomas Hobbes	<i>Leviathan</i> (1651)	Våld, ordning, statens nödvändighet	Khalduns analys av stamkonflikter och centralmaktens framväxt fungerar som tidig version av Hobbes.
Pareto och Mosca	1890–1930	Elitcirkulation, maktdynamik	Khaldun utvecklar tidiga idéer om eliters förfall och förnyelse.
Émile Durkheim	<i>De la division du travail social</i> (1893)	Social sammanhållning	Khalduns <i>asabiyya</i> kan förstås som en tidig analys av solidaritet och social integration
Max Weber	<i>Wirtschaft und Gesellschaft</i> (1922)	Legitimitet, auktoritet	Khaldun analyserar härskarmaktens legitimitet och dess erosion på liknande sätt, men långt tidigare.
Karl Marx	<i>Förord till Till kritiken av den politiska ekonomin</i> (1859)	Materiella drivkrafter, social förändring	Khalduns teori om försörjning och produktion är embryonala varianter av historisk materialism.
Ferdinand Tönnies	<i>Gemeinschaft und Gesellschaft</i> (1887)	Gemenskapsformer	Nomad–urban-separationen fungerar som en tidig motsvarighet.
Georg Simmel	<i>Konfliktteori</i> (1903)	Konfliktens integrativa funktion	Khaldun framhäver konflikt som en skapande kraft i gruppbildning.
Adam Smith	<i>Wealth of Nations</i> (1776)	Arbetsdelning, produktivitet	Khaldun formulerar arbetsdelningens ekonomiska logik på 1300-talet.
David Ricardo	<i>On the Principles of Political Economy and Taxation</i> (1817)	Skatter, incitament och fördelning	Khaldun belyser sambandet mellan skattenivåer och statens intäkter.
Oswald Spengler	<i>Der Untergang des Abendlandes</i> (1918)	Civilisationscykler	Khaldun utvecklar cyklisk civilisationsteori fem sekel tidigare.
Peter Turchin	Cliodynamik* (2000–)	Megahistoriska cykler	Turchin bygger vidare på Khalduns idéer om demografi och gruppdynamik.

* Peter Turchin (2003; 2024) har utvecklat det som kallas *cliodynamik*, ett försök att med matematiska och statistiska modeller förklara långsiktiga historiska cykler av stabilitet, kris och kollaps. Det anmärkningsvärda är att flera av kärnkomponenterna i Turchins modeller direkt ansluter till Ibn Khalduns teori från 1300-talet. Turchins *structural-demographic theory* bygger på tre mekanismer – befolkningstryck, elitävlan och statlig finansiell stress – som tillsammans driver samhällen in i återkommande vågor av politisk instabilitet. Ibn Khalduns analys av hur ökande ojämlikhet, lyxkonsumtion och moralisk upplösning undergräver *asabiyya* följer i stort sett samma logik: stark sammanhållning genererar makt, men den makten innehåller fröet till sitt eget sönderfall. Likhetererna är så påtagliga att Turchin själv beskrivit Ibn Khaldun som en av den historiska dynamikens tidigaste teoretiker.

- 1) Ibn Khaldun har aldrig före 2025 uppmärksamrats i en text publicerad i Statsvetenskaplig tidskrift under dess 127-åriga historia.
- 2) Det dröjde till 1989 innan Ibn Khalduns huvudverk *Al-Muqaddimah* översattes till svenska av Ingvar Rydberg (och då fick titeln *Prolegomena. Introduktion till världshistorien*).³
- 3) En sökning i Libris (Sveriges nationella bibliotekskatalog) på sökordet Ibn Khaldun ger 268 träffar, varav förutom Rydbergs översättning 1989, endast två är på svenska och därtill ålderstigna: Svenning (1957) och Lacoste (1971).
- 4) Allt som står om Ibn Khaldun i den svenska *Nationalencyklopedin* (NE) är följande korta och mycket ofullständiga information:

Ibn Khaldun författade en "världshistoria", det vill säga de arabiska staternas och de nordafrikanska folkens historia. Inledningen till detta arbete, *Prolegomena: En introduktion till världshistorien* (svensk översättning 1989), blev det första försöket till en vetenskaplig historieskrivning inom den arabiska kulturkretsen.

- 5) Trots Ibn Khalduns internationellt erkända ställning som en av de mest sofistikerade förmoderna samhällsteoretikerna saknas han i stort sett helt i den kurslitteratur som används vid svenska statsvetenskapliga institutioner. En genomgång av centrala läroböcker i politisk idéhistoria och politisk teori visar att hans namn inte förekommer i några av de standardverk som utgör basen för undervisningen. Varken Liedmans *Från Platon till demokratins kris. De politiska idéernas historia* (femtonde upplagan 2020), Beckman m.fl. *Politisk teori* (2020), Hallberg m.fl. *Tretton texter i politisk teori* (2009), eller Falk m.fl. (2023), *Perspektiv på politisk idéhistoria* innehåller någon diskussion om Khaldun. Inte heller i Nordin (2017), *Det politiska tänkandets historia*, som uttryckligen syftar till att ge en bred historisk översikt, förekommer han, trots att verket behandlar just den epok och teorityp där Khalduns bidrag hör hemma. Det innebär att svenska statsvetarstudenter under sin utbildning i regel inte möter Khaldun överhuvudtaget. Effekten av detta blir tydlig när man i databaserna DIVA och LIBRIS/Uppsök söker efter kandidat- och magisteruppsatser där Ibn Khalduns namn förekommer i texten. Bland

³ I svensk kontext är Ibn Khalduns *Al-Muqaddimah* tillgänglig i Ingvar Rydbergs översättning *Prolegomena: en introduktion till världshistorien* (1989). Titelvalet följer den europeiska traditionen att benämna introduktionen som ett självständigt verk, men texten motsvarar i sak *Al-Muqaddimah*, sådan den ingår som metodologisk inledning till det större verket *Kitab al- Ibar*. Den internationella standardöversättningen av *Al-Muqaddimah* är Rosenthal (1958).

alla tusentals studentuppsatser är det bara tre som ger träff, varav två enbart har referenser till Khaldun medan den tredje – från teologiska institutionen i Lund – har Khaldun som studieobjekt i en jämförelse med Spengler (Jamil 2024).

Det är svårt att undgå slutsatsen att Ibn Khaldun utgör en av svensk statsvetenskaps tydligaste blinda fläckar. Trots hans internationellt etablerade status som en av de mest systematiska och empiriskt orienterade förmoderna samhällsteoretikerna är han praktiskt taget osynlig i den kurslitteratur som formar svenska statsvetarstudenters teoretiska föreställningsvärld. I den svenska statsvetenskapliga utbildningens praktiska vardag innebär detta att generation efter generation av studenter aldrig ens hör hans namn. Detta är en anmärkningsvärd situation som cementerar en berättelse om ”det politiska tänkandet” som i praktiken förutsätter att allt intressant inträffade i Europa mellan antiken och 1900-talet.⁴

Schaffer (2015) och Parrish (2007) analyserar kanonproblemet i undervisningen i politisk teori: hur urvalet av klassiska texter formas, legitimeras och reproduceras inom statsvetenskaplig utbildning. Deras kanonforskning visar hur citerings- och undervisningspraktiker tenderar att reproducera sig själva över tid, vilket bidrar till att texter som står utanför den etablerade referensapparaten förblir marginaliserade. I detta perspektiv kan Ibn Khalduns frånvaro i svensk statsvetenskaplig utbildning och forskning förstås som en självförstärkande effekt av kanonbildning. Teorier som inte tidigare införlivats i undervisning och referenstradition tenderar att bli okommenterade, oavsett deras analytiska räckvidd.

Kritik mot Ibn Khaldun

Trots den omfattande uppskattning som Ibn Khaldun fått internationellt har hans tänkande också mött invändningar. Forskare som Muhsin Mahdi,

4 I detta närmast kompakta eurocentriska mönster kan dock noteras ett mycket tidigt intressant innovativt svenskt initiativ. Det är den svenske konsuln i Marocko – Chevalier Jacob Gråberg de Hemsö – som redan 1834 i en tidskrift entusiastiskt argumenterar för att Prolegomena måste bli översatt till ett europeiskt språk: ”In one word, among all the numerous Arabic and other Oriental manuscripts that are mouldering in the rich libraries of Europe, and still more, amongst all those that have hitherto been published, with or without translations, there is not one that offers such an assemblage of worth, rarity, importance, general utility, and extensive learning, with respect to the history of Africa, as this most excellent work of A'bd-ar-rahman Ibn Khaldun. And I do not consider myself going too far in asserting, that the skilful and learned Arabic scholar who would undertake to make an abridged and commented translation of this classical work, into a generally known European language, would reap ever lasting honour and praise, and at the same time, in a high degree, deserve well of the whole commonwealth of letters” (Gråberg de Hemsö 1834). Men det dröjer ända till 1958 innan Franz Rosenthal publicerar den första kompletta engelska översättningen av *Prolegomena* – och som Gråberg de Hemsö 124 år tidigare förutspådde, har den blivit mycket internationellt hyllad. Gråberg de Hemsös detaljerade presentation av Ibn Khaldun finns även tillgänglig via <http://www.jstor.org/stable/25581766>. Själv finns Jacob Gråberg – kosmopoliten från den gotländska periferin – presenterad i en utförlig Wikipediaartikel.

Abdelmajid Hannoum, Syed Farid Alatas och Yves Lacoste har pekat på flera problemområden:

1. *Determinism* – hans cykliska historiesyn kan uppfattas som förutbestämd och fatalistisk.
2. *Elitism* – fokus på härskande grupper och deras sammanhållning riskerar att marginalisera individens roll.
3. *Begränsad universalitet* – hans analyser utgår från Maghreb och den arabiska världen, vilket kan göra dem svåra att generalisera.
4. *Metodologiska brister* – blandningen av empiriska observationer och normativa utsagor kan skapa oklarhet.
5. *Normativ bias* – hans framställning av nomadiska livsformer som mer disciplinära än urbana kan tolkas som värderande snarare än analytisk.

Eftersom Ibn Khaldun inte har möjlighet att själv bemöta kritiken gör jag ett metodologiskt experiment: jag instruerar mitt AI-verktyg att studera såväl *Prolegomena* som kritiken i de ovannämnda referenserna och sedan rapportera om hur Ibn Khaldun sannolikt skulle bemöta de moderna kritikerna. Svaret blev ett antal – som jag bedömer det – rimliga och tänkvärda försvarsreplikor som ordagrant får avsluta denna kompletterande introduktion av Ibn Khaldun. Syftet med metodexperimentet är inte att tillskriva Ibn Khaldun faktiska utsagor, utan att pröva hur hans teoretiska ramverk kan mobiliseras för att besvara återkommande invändningar i modern forskning. Experimentet blir samtidigt också en illustration till hur AI kan utnyttjas som hjälpverktyg vid samhällsvetenskaplig forskning, här exemplifierat med argumentationsanalys.

Möjliga motreplikor från Ibn Khaldun

”Ni säger att jag är determinist. Men jag beskriver inte framtiden, jag beskriver hur människan i gemenskap handlar utifrån sin natur. Den som granskar historien ser att makt byggs av disciplin och bryts av bekvämlighet. Om detta är determinism, så är det historiens egen, inte min.”

”Ni säger att jag är elitist. Men makt utövas av grupper vars sammanhållning (*asabiyya*) gör deras handling möjlig. Jag skrev vad jag såg: att civilisationer formas av dem som kan enas om att bära dess bördor. Jag har aldrig förnekat att de många är viktiga – bara att de utan ledande grupper inte kan samla sin kraft.”

”Ni säger att min teori är begränsad till Maghreb och arabiska världen. Men varje lärd bör först söka sanning i det han känner. Jag skrev om de samhällen jag såg, inte om dem jag aldrig beträtt. Den som lever i framtida tider får avgöra hur långt mina begrepp kan bäras.”

”Ni säger att jag saknar individperspektiv. Det beror på att jag såg att individens vilja vägs lätt mot gruppens disciplin. Historien är inte en berättelse om hjältar, utan om grupper vars sammanhållning gör dem handlingskraftiga. Att förstå detta är att förstå politikens kärna.”

”Ni säger att jag moraliskt idealiserar nomader och kritiserar städer. Men jag har endast sagt att varje samhälle bär sitt frö till svaghet: rikedom försvagar disciplinen. Det är inte en moralisk dom utan en observation av upprepade mönster.”

”Ni säger att jag ignorerar institutioner. Men institutioner är bara former som social energi antar. Deras funktion följer deras ursprung: när *asabiyya* dör, följer de samma öde.”

”Ni säger att religionen ges för stor vikt. Men i min tid var religionen det språk genom vilket samhällen förstod sina plikter. Varje tidsålder har sitt bindemedel; min beskrev jag, ert får ni själva ange.”

Och slutligen – något som Ibn Khaldun med största sannolikhet skulle säga:

”Min vetenskap är inte fullbordad; den är en början. Den lärde i framtiden må rätta och vidga den. Så som jag jämförde mitt samhälle med det som kom före, må ni jämföra ert med mitt. Jag har försökt skapa en metod, men jag vet att även metoder är barn av sin tid.”

Avslutande rekommendation

Den ovan redovisade översikten ger anledning till en rekommendation. För statsvetare erbjuder Ibn Khaldun både en tidlös analys av politisk makt och ett historiskt exempel på hur teoretisk samhällsanalys kan byggas på empiriska observationer. Hans arbete visar att komplexa idéer om statens natur och dynamik existerade långt före upplysningen och den europeiska samhällsvetenskapens genombrott. Genom att studera *Prolegomena* kan vi se hur historiska erfarenheter, materiella villkor och sociala band samspelar i skapandet och upprätthållandet av politiska system – en insikt som fortfarande är högst relevant i dagens globaliserade värld.

I en tid då statsvetenskapen söker nya sätt att förstå institutioners kris, demokratins utmaningar och globala maktförskjutningar erbjuder Ibn Khaldun en tankevärld som är både främmande och förvånansvärt aktuell. Det är hög tid att svenska statsvetare börjar läsa honom – inte som exotisk kuriositet, utan som en klassiker i sin egen rätt.

Referenser

- Alatas, S.F., 2006. *Ibn Khaldun and Contemporary Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Baali, F., 2015. *Society, State, and Urbanism: Ibn Khaldun's Sociological Thought*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Beckman, L., Erman, E. & Möller, C. (red.), 2020. *Politisk teori*. Stockholm: Liber.
- Conrad, L.I., 2004. "The Arabs", s. 97–120 i McNeill, J.R. & McNeill, W.H. (red.), *The Human Web: A Bird's-Eye View of World History*. New York: W.W. Norton.
- Cooper, F., 2014. *Citizenship between Empire and Nation: Remaking France and French Africa, 1945–1960*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Fahlbeck, Pontus, 1918. "Gävobrev", *Statsvetenskaplig tidskrift*, årg 21, nr 4, s. 233–40.
- Falk, Hjalmar, Klockar Linder, My & Tistedt, Petter (red.), 2023. *Perspektiv på politisk idéhistoria*. Huddinge: Södertörns högskola. Tillgänglig på <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-95327>.
- Fedayee, M.J., 2023. "Ibn Khaldun's Contribution to the Study of the Social Dynamics of International Relations", *Journal of Ibn Khaldun Studies* 8(2), s. 91–103.
- Garrison, D., 2012. "Ibn Khaldun: The Father of Sociology", *International Journal of Sociology and Anthropology* 4(1), s. 1–8.
- Gellner, E., 1981. *Muslim Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gråberg de Hemsö, Chevalier, Jacob, 1834. "An Account of the Great Historical Work of the African Philosopher Ibn Khaldún.", s. 387–404 i *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* 3(3), 1834, JSTOR, tillgänglig på <http://www.jstor.org/stable/25581766>.
- Hallberg, Peter, Jansson, Maria & Mörkenstam, Ulf (red.), 2009. *Tretton texter i politisk teori: 2*. uppl. Malmö: Liber.
- Hannoum, A., 2003. *Translation and the Colonial Imaginary: Ibn Khaldun Orientalist*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Irwin, Robert (2018). *Ibn Khaldun: an intellectual biography*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jamil, Larry, 2024. "Historiska Cykler: En jämförelse mellan Ibn Khalduns och Oswald Spenglers teorier om civilisationers uppgång och fall En studie av de drivande faktorerna bakom civilisationers nedgång i Muqaddimah och Västerlandets undergång". *Lunds universitet. Centrum för teologi*. Examensarbete för kandidatexamen.
- Khaldun, I., 1989. *Prolegomena: Introduktion till världshistorien*. Övers. från arabiska av Ingvar Rydberg. Lund: Alhambra.
- Karlsson Schaffer, J., 2015. "Om urvalets problem: Att undervisa inom och utom den politiska teorins kanon", *Statsvetenskaplig tidskrift*, årg 117, nr 3, s. 369–388.
- Lacoste, Yves, 1971. *Ibn Khaldoun: början på den tredje världens historia*. Övers. av Gunnela Krosness och Karl-Olov Nordelius. Stockholm: Pan/Norstedt.
- Liedman, S.-E., 2020. *Från Platon till demokratins kris: De politiska idéernas historia*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Mahdi, M., 1957/2015. *Ibn Khaldun's Philosophy of History: A Study in the Philosophic Foundation of the Science of Culture*. London: Routledge.
- Malnes, Raino, 2025. "Introduksjon til Ibn Khaldún, Al-Muqaddimah", *Statsvetenskaplig tidskrift*, årg 127, nr 2.

- Martinez-Gros, G., 2020. *Ibn Khaldûn: L'islam et la naissance de l'histoire*. Paris: Gallimard.
- Maulida, S. & Rusydiana, A. S., 2023. "Mapping the Literature on Ibn Khaldun's Contribution to Economics", *Islamic Economics and History* 2(1).
- Mennell, S., 2007. *The American Civilizing Process*. Cambridge: Polity Press.
- Nawid, A. et al., 2025. *Rethinking Social Science Beyond Eurocentrism: The Khaldounian Multiplex Paradigm*. Working paper.
- Nordin, S., 2017. *Det politiska tänkandets historia*. Stockholm: Atlantis.
- Parrish, R., 2007. "Getting Outside the Canon: The Role of World, Contemporary, and Lesser-Known Texts in the Political Theory Curriculum", *Journal of Political Science Education* 3(3), s. 277–291.
- Ringmar, E., 2014. "Pontus Fahlbeck, tidsandan och folkrörelserna", *Statsvetenskaplig tidskrift*, årg 116, nr 3.
- Rosenthal, F., 1958. *The Muqaddimah: An Introduction to History*. 3 vols. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Svenning, Carl Elof, 1957. *Ibn Chaldun*. Lidingö: Internationella bokklubben.
- Toynbee, A.J., 1934. *A Study of History*. Vol. III. London: Oxford University Press.
- Turchin, P., 2003. *Historical Dynamics: Why States Rise and Fall*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Turchin, Peter, 2024. *End times: elites, counter-elites, and the path of political disintegration*. London: Penguin Books.
- Verza, A., 2019. "The Senility of Group Solidarity and Contemporary Multiculturalism: A Word of Warning from a Medieval Arabic Thinker", *Ratio Juris* 32(1), s. 76–101.
- Verza, A., 2021. *Ibn Khaldûn and the Arab Origins of the Sociology of Civilisation and Power*. Cham: Springer.
- Wilson, Edward O., 2000. *Sociobiology: the new synthesis*. 25th anniversary ed. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Yahya, H., 2013. *Ibn Khaldun's Social Thought and Economic Ideas*. Kuala Lumpur: Islamic Research Institute of Malaysia (IKIM).